

UPPSALA
UNIVERSITET

Examensarbete C, 15 hp

Grundnivå
vt 2013

Teori i praktiken eller praktik i teorin?

En studie om teori och praktik i hem- och
konsumentkunskapsundervisning ur lärares
perspektiv

EMILIE VON KNORRING & MARCUS FLOOD

Institutionen för kostvetenskap
Box 560
Besöksadress: BMC, Husargatan 3
751 22 Uppsala

UPPSALA UNIVERSITET vt 2013

Institutionen för kostvetenskap

Examensarbete C 15 hp,

Grundnivå

Titel: Teori i praktiken eller praktik i teorin? – En studie om teori och praktik i hem- och konsumentkunskapsundervisning ur lärares perspektiv

Författare: Emilie von Knorring & Marcus Flood

Handledare: Helena Elmståhl, Institutionen för kostvetenskap, Uppsala universitet

Sammanfattning

Enligt vår uppfattning är diskussionen kring teori och praktik i hem- och konsumentkunskap i grundskolan ett laddat ämne, både på grund av ämnets historia och den tolkningsfrihet som finns rörande styrdokumentet. Syftet med uppsatsen är att undersöka hur lärare anser sig bruka praktik och teori som undervisningsmetoder i hem- och konsumentkunskap i grundskolan. Syftet är även att undersöka vad som styr lärares val av metod och innehåll i undervisningen. För att undersöka detta använder vi oss av en kvalitativ strategi där empirin insamlas genom semi-strukturerade intervjuer. Studieobjekten utgörs av sex hem- och konsumentkunskapslärare i en medelstor svensk stad. Huvudresultaten i studien visar på att praktiska och teoretiska metoder inte får lika stort utrymme i undervisningen. Vi har även funnit att det förekommer faktorer som styr lärarnas val av metod och innehåll i undervisningen och att vissa faktorer påverkar mer än andra. Slutsatser vi har kommit fram till är bland annat att det finns en mening med att använda varierade undervisningsmetoder. Att lärarnas syn på ramfaktorer i hem- och konsumentkunskapsämnet i vår studie inte skiljer sig anmärkningsvärt från vad lärare ansåg om detta i en Nationell utvärdering som gjordes för tio år sedan.

Nyckelord: Teori, praktik, hem- och konsumentkunskap, lärare, faktorer, undervisning

UPPSALA UNIVERSITY 2013

Department of Food, Nutrition and Dietetics

Bachelor thesis, 15 ECTS credit points

Title: Theory in practice or practice in theory? - A study of theory and practice in home economics education from teachers' perspective

Author: Emilie von Knorring & Marcus Flood

Supervisor: Helena Elmståhl, Department of Food, Nutrition and Dietetics, Uppsala University

Abstract

According to our beliefs, the discussion of theory and practice in home economics in elementary school is a loaded topic, both because of their history and the possibility of interpretation available concerning curriculum and syllabus. The purpose of this paper is to examine how the teachers' consider themselves to use practice and theory of teaching methods in home economics in elementary school. It also aims to investigate what that determines teachers' choice of method and content of teaching. To investigate this, we use a qualitative approach where empirical data is collected through semi-structured interviews. Study items comprise six home economics teacher in a medium-sized Swedish city. The main results of the study show that the practical and theoretical methods are not used equally in their teaching. We have also found that there are factors that determine teachers' choice of method and content of teaching, certain factors influence more than others. Our conclusions are that there is a point of using varied teaching methods. The teachers' views on the framework factors in home economics in our study did not differ remarkably from what teachers thought about this in a national evaluation conducted ten years ago.

Key words: Theory, practice, home economics, teachers, factors, teaching

Innehåll

Bakgrund	1
Introduktion	1
Hem- och konsumentkunskap i tiden	1
Teori och praktik.....	2
Styrdokument	3
Ramfaktorer	4
Synen på ramfaktorer i hem- och konsumentkunskap.....	4
Syfte och frågeställningar.....	6
Metod	7
Datainsamling.....	7
Urval.....	7
Bearbetning och analys	8
Etiska aspekter	9
Resultat.....	10
Lärarens syn på ämnet	10
Fördelning av teori och praktik	11
Förväntningar på undervisningen.....	12
Ramfaktorer i undervisningen	13
Diskussion.....	15
Reflektion över metoden.....	17
Förslag till fortsatt forskning.....	18
Konklusion.....	18
Referenslista	19
Tryckta källor	19
Digitala källor.....	19

Bakgrund

Som lärarstudenter inom hem- och konsumentkunskap har vi under våra verksamhetsförlagda utbildningar erfarit att den teoretiska undervisningen prioriteras lägre än den praktiska delen. Vi har fått intrycket att matlagning anses som det huvudsakliga syftet med undervisningen i ämnet och att rena teoribaserade lektioner sällan hålls. I kursplanen för hem- och konsumentkunskap uppfattar vi att majoriteten av kunskapskraven som beskrivs är teoretiska. Då kursplanen är upp till varje lärare att tolka kan undervisningen se olika ut, detta trots att samma kursplan ska följas. Inga riktlinjer finns heller gällande på vilket sätt det centrala innehållet ska läras ut.

Hem- och konsumentkunskap har historiskt ansetts vara ett praktiskt ämne där skötseln av hemmet har varit i fokus. Detta har bidragit till att det har funnits en syn på hem- och konsumentkunskapsundervisningen som ett avbrott från den i övrigt mer teoretiska undervisningen i skolan och inte som ett ämne med ordentligt syfte och innehåll (Grönkvist & Hjalmeskog, 1998).

När ämnet bytte namn år 2000 från hemkunskap till hem- och konsumentkunskap blev många lärare oroliga att ämnet skulle bli mer teoretiserat, och att det praktiska arbetet skulle få en mindre del (Cullbrand, 2005). Detta visar på att diskussionen kring teori och praktik är laddad, vilket gör oss intresserade av hur synen på dessa ser ut idag. Trots att denna diskussion verkar skapa åsikter och känslor är forskningsläget kring undervisningsmetoder i hem- och konsumentkunskapsämnet begränsat, både i Sverige och i övriga världen. Den forskning som finns inom hem- och konsumentkunskap som berör undervisningsmetoder, är främst inriktad mot hur man som lärare kan göra skolämnet intressant och hur man kan lägga upp undervisningen så att eleverna tar till sig kunskap. Vi har inte hittat någon forskning som behandlar på vilket sätt lärare behandlar teori och praktik i undervisningen, eller vilka faktorer som påverkar läraren i dess val av metod och innehåll i undervisningen. Vi hoppas att med denna uppsats kunna skapa ett intresse för fortsatt forskning inom detta område.

Introduktion

Hem- och konsumentkunskap i tiden

För att förstå varför ämnet hem- och konsumentkunskap i skolan bildades får vi gå tillbaka till slutet av 1800-talet. Efter industrialiseringen i Sverige under 1800-talets första hälft förändrades samhället och fattigdom, näringsbrist och misär blir allt vanligare. Samtidigt medförde forskningen att kunskaperna om näringsfysiologi och näringskemi ökade. Genom kvinnorna skulle dessa kunskaper nå ut till hemmen eftersom det var de som tog hand om familjerna. Om inte boendet var ordentligt skött tenderade männen att söka sig bort från hemmen och valde istället att spendera tid på pubar. Det här var en anledning till att huslig utbildning introducerades i svenska skolor (Hjalmeskog, 2006).

Från början bedrevs undervisning endast för flickor i den privata flickskolan och omfattade endast teori. 1887 startade, inom flickskolan, den första praktiska skolköksundervisningen på en skola i Göteborg och 1890 började undervisningen av huslig utbildning även i folkskolan (Hjalmeskog, 2006). Efterhand fick huslig utbildning mer plats i folkskolan och en av anledningarna var att erbjuda eleverna ”något annat” än att sitta och läsa böcker som undervisningen oftast bestod av. Ämnet blev på 1950-talet ett skolämne för både flickor och pojkar. Nu ansågs även pojkarna

behöva kunskaper i hur man tar hand om ett hushåll då de fick mer plats bredvid kvinnan i hemmet. Pojkarna fick en teoretisk undervisning i hemkunskap medan flickorna hade mer praktisk undervisning i hushållsgöromål (Grönqvist & Hjalmskog, 1998).

En stor händelse i hemkunscapeas historia skedde 1962 då ämnet blev obligatoriskt för alla i och med införandet av grundskolan. Under den här tiden skulle både män och kvinnor arbeta utanför hemmet och det avspeglades i hemkunscapeasämnet där rationalisering och tidseffektivisering blev viktigt att lära sig. Under 90-talet kom direktiv om att ämnen som matematik, svenska och främmande språk skulle få ett ökat antal timmar i skolundervisningen och att timantalet för de praktisk-estetiska ämnena skulle reduceras. Vid denna tid diskuterades det också om hemkunskap skulle bli ett frivilligt ämne i skolan. Till slut bestämdes att hemkunscapeas skulle förbli ett obligatoriskt ämne och tilldelas ett utökat antal timmar i jämförelse med läroplanen från 1980 (Hjalmskog, 2006).

I 1994 års kursplan står det uttryckt att undervisningen i hemkunskap ska ge praktiska och teoretiska kunskaper av betydelse för hälsa och resurshållning, det vill säga att ämnet både innehåller praktiska och teoretiska inslag. I och med revideringen av kursplanen för ämnet år 2000 bytte hemkunskap namn till hem- och konsumentkunskap vilket står sig än idag (Hjalmskog, 2006).

Teori och praktik

Teori och praktik är ord som funnits med länge, redan 400 år f.kr. hade filosofen Platon idéer om vad kunskap var. Hans definition av kunskap var; något som man trodde var sant men för att tron ska bli kunskap måste det bevisas. Platons lärjunge Aristoteles fortsatte med definitionen och talade om tre kunskaper som är bundna till olika verksamheter. En kunskap var den teoretiska som hör ihop med det reflekterande och undersökande (Gustavsson, 2002). Enligt Aristoteles finns det även två praktiska kunskaper, den ena är knuten till skapande och hantverk medan den andra hör ihop med det etiska och politiska livet. Han skiljer mellan vetandet, kunnandet och klokheden. Vetandet tillhör den teoretiska kunskapen, kunnandet har med hantverket och skapandet att göra och klokheden med det rätta sättet att handla på. De här tre kunskaperna kan ses som en liksidig triangel och alla behövs för att utbildning ska vara bra (Gustavsson, 2002).

Länge har den teoretiska kunskapen setts som den dominanta i den västerländska världen och inte minst i Sverige (Molander, 1996; Gustavsson, 2002). Enligt Gustavsson (2002) beror det på att utvecklingen som skett i modern tid har den vetenskapliga kunskapen att tacka. Den praktiska kunskapen har därför tidigare varit åsidosatt och det är under de senaste årtiondena forskningen kring denna kunskap etablerats och vunnit ny mark.

Det är inte så enkelt att skilja teoretisk från praktisk kunskap. Gustavsson (2002) skriver att teoretiska ämnen i skolan är sådana där man läser sig till kunskap medan i dem praktiska gör man någonting som ger kunskap. Han ifrågasätter detta då han anser att man gör någonting även när man läser eller räknar, man övar sina förmågor. En skillnad anses vara när man tillverkar någonting med händerna eller med något verktyg, till exempel slöjd. Men många gånger arbetar man både teoretiskt och praktiskt, till exempel att man läser om något teoretiskt för att sedan göra det praktiskt, man ser vad och hur man gör. Han liknar sambandet mellan teori och praktik med ett vanligt uttryck för empiri och begrepp; empiri utan begrepp är blind kunskap och begrepp utan empiri är tom kunskap. Det ena är "ingenting" utan det andra.

Oftast sammankopplas teori med tänkandet ifrån huvudet och praktik med handling där händerna eller kroppen gör jobbet. En annan synvinkel på problematiseringen kring teori och praktik är att knyta ihop dessa med människans förmågor och synen på kropp och själ. Vissa anser att kropp och själ är skilda från varandra och här räknas den praktiska kunskapen till kroppen och den teoretiska till själen eller medvetandet. Det finns flera uttryck för detta, vissa kallar det intellektuellt arbete kontra manuellt arbete. Det här anses av en del vara en faktor till att praktiken har setts som underställd teorin. Intellektuellt arbete har värderats högre än handens arbete (Gustavsson, 2002).

Zimmerman Nilsson har skrivit en doktorsavhandling (2009) i musikpedagogik där hon undersökt lärares val av undervisningsinnehåll. Hon har använt sig av kvalitativa strategier där intervjuer med musiklärare genomförts. Resultatet visar bland annat att undervisningsinnehållet i stor grad bestämmer vilken undervisningsmetod som tillämpas. Trots att Zimmermann Nilsson inte behandlar samma skolämne som vi gör i denna uppsats upplever vi att hennes resultat är relevanta eftersom hon undersöker innehåll och metod i undervisningen.

Vår definition av teori i den här uppsatsen är en undervisningsmetod där intellektuellt arbete utgör grunden för inläring, det vill säga att tänkandet är i fokus. När vi talar om praktik menar vi istället en metod där kroppen gör arbetet och fysiskt handlande är i fokus.

Styrdokument

Läroplanen i skolan är ett dokument som utfärdas av regeringen för att olika regler och riktlinjer ska följas av bland annat lärare i skolan (Skolverket, 2012b). Begreppet läroplan innehåller en text som beskriver mål och innehåll för skolan, sekvensiering och ibland även metodval för undervisningen samt vilken tid som ska användas för olika ämnen (Skolverket, 2004).

2011 släpptes en ny läroplan för olika skolformer i Sverige. Den samlade läroplanen för grundskolan från 2011 innehåller tre olika delar (Skolverket, 2011b):

1. Skolans värdegrund och uppdrag
2. Övergripande mål och riktlinjer för utbildningen
3. Kursplaner som kompletteras med kunskapskrav

Den första delen av läroplanen innehåller skolans uppdrag och de grundläggande värden som skolan ska förmedla och bestämmer läroplanens andra del. I del två visas de övergripande mål och riktlinjer för skolan utifrån det som beskrivs i skolans värdegrund och uppdrag. Den beskriver dels hur undervisningen ska genomföras utefter aspekter som till exempel normer och värden, bedömning och betyg och elevens ansvar och inflytande. Den tredje delen består av de olika ämnernas kursplaner i skolan. Här finns ämnets syfte, centrala innehåll och kunskapskraven (Skolverket, 2011b).

I det centrala innehållet finns angivet vad som ska behandlas i undervisningen. Innehållet är indelat i kunskapsområden som täcker det viktigaste inom ämnet. Det finns inte angivet hur mycket tid som ska spenderas på varje del av innehållet och inte heller på vilket sätt kunskaperna ska läras ut (Skolverket, 2011b). Det finns tre olika områden i det centrala innehållet för hem- och konsumentkunskap. Det första är mat, måltider och hälsa medan det andra är konsumtion och ekonomi. Den tredje delen är miljö och livsstil (Skolverket, 2011a). Under varje område finns ett antal punkter som bestämmer lärarens lektionsinnehåll (se bilaga 2).

När vi i fortsättningen använder begreppet läroplan inkluderar det alla tre delar ovan och när vi använder ordet kursplan avser vi kursplanen i ämnet hem- och konsumentkunskap.

Ramfaktorer

Ramfaktorteorin uppkom åren 1967-1977 då Urban Dahllöf och Ulf P. Lundgren forskade kring undervisning och resultat i svenska skolor. Grunden till teorin lades redan 1967 när Dahllöf visade genom en empirisk studie att resultaten från elever inte endast har att göra med begåvning eller social bakgrund. Han menade att det finns andra faktorer än begåvningen och social bakgrund som påverkar elevers resultat i skolan. Tidigare bedrevs denna typ av forskning endast utifrån ett "input-output"-perspektiv där skillnader i elevers förutsättningar och metoden var input medan variationer i resultatet ansågs som output. Ingen hänsyn togs till förhållanden som hämmar och styr undervisningssituationen (Broady, 1999).

De faktorer som Dahllöf hittade och visade på delades sedan upp i ramfaktorer och processvariabler. I senare forskning av Ulf P. Lundgren var ramfaktorerna utgångspunkt och dessa utvecklades till att vara styrdokument, ordningen på kursmoment och tiden för elevgrupper att klara olika uppgifter (Broady, 1999). Definitionen har sedan utvecklats till att innefatta faktorer, vilka ligger utanför själva undervisningssammanhanget. Dessa styr undervisningen och ligger utanför elevers och lärares kontroll (Sandberg, 1996).

Synen på ramfaktorer i hem- och konsumentkunskap

År 2003 gjordes en undersökning av grundskolan i Sverige som fick namnet Nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU-03). Den sammanfattande rapporten presenterades 2004 och är den största undersökningen av grundskolan hittills (Skolverket, 2010). Som underlag till rapporten fick forskargrupper vid olika universitet i uppdrag av Skolverket att genomföra studier i de olika ämnena. Ingrid Cullbrand och Monika Pettersson på institutionen för hushållvetenskap vid Göteborgs universitet blev utvalda för studien i ämnet hem- och konsumentkunskap. 1 682 elever och 62 lärare från 37 skolor blev statistiskt utvalda för deltagande i utvärderingen. Huvudsyftet med undersökningen var att ta reda på hur undervisningen hjälper elever att nå målen i kurs- och läroplaner. Syftet var även att jämföra dessa nya resultat med de resultat från den nationella utvärderingen som gjordes 1992 (Cullbrand, 2005).

I underlagsrapporten av Cullbrand för ämnet hem- och konsumentkunskap som gjordes år 2003 framgår det att lärare i ämnet anser att det finns främst fem olika yttre faktorer som styr undervisningen och styr hur målen i skolan nås. De fem faktorerna var elevgruppens storlek, undervisningens längd, undervisningslokalens utrustning, ekonomi för ämnet och tillgången till läroböcker.

Vi har i vår undersökning valt att slå ihop tillgången av läroböcker med undervisningslokalens utrustning och kalla denna faktor för lokalen. Den faktor som enligt lärarna i ämnet styr undervisningen mest är elevgruppen.

Tiden på lektionerna är den faktor som hindrar hem- och konsumentkunskapslärare mest efter elevgruppen. Lärarna vill ha mer tid och en förklaring är att eleverna ska få vara mer delaktiga på ett sätt i undervisningen så de hinner med de olika delarna, till exempel planering, genomförande och värdering. Längre lektioner minskar även stressen och ökar kreativiteten. Mer än hälften av lärarna i studien har lektioner som är 80 till 120 minuter långa (Cullbrand, 2005).

Lokalen beskrivs också som en viktig faktor där utrustning, utrymme och inredning är grundläggande för att bedriva en undervisning som stämmer överens med kursplanen innehållsmässigt. Nio av tio lärare anser i studien att de är nöjda med lokalen och att den fungerar för sitt ändamål. De säger att det både finns stolar och bord att sitta vid och

att arbeta praktiskt (Cullbrand, 2005). Cullbrand gör inga noteringar om hur ekonomin är styrande.

När vi i fortsättningen skriver om ramfaktorer menar vi antal timmar och minuter som finns till förfogande, elevgrupp (antal elever), ekonomi för ämnet samt lokalens utformning och utrustning.

Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka hur lärare anser sig använda praktik och teori som undervisningsmetoder i hem- och konsumentkunskap i grundskolan. Syftet är även att utreda vad som styr valet av metod och innehåll i undervisningen. Vi avser undersöka dessa didaktiska val med utgångspunkt från lärarens perspektiv.

- På vilket sätt använder lärare praktiska och teoretiska metoder i undervisningen?
- Vilka faktorer påverkar hem- och konsumentkunskapsläraren i dennes val av metod och innehåll i undervisningen?

Metod

Datainsamling

För att undersöka uppsatsens syfte och frågeställningar har en kvalitativ strategi använts. Enligt Bryman (2002) kan en sådan strategi besvara frågeställningarna mer grundligt och ge en djupare förståelse för informanternas egna tankar och uppfattningar. I vår studie undersöker vi lärares tankar och uppfattningar om teori och praktik i hem- och konsumentkunskapsundervisningen, detta motiverar valet att använda en kvalitativ strategi.

Metoden vi tillämpat för datainsamling är semi-strukturerade intervjuer där vi ställt frågor utifrån en tematiserad intervjuguide med 19 förformulerade frågor (se bilaga 4). Vid behov har också följdfrågor ställts. Utformningen av frågorna grundas i uppsatsens syfte och frågeställningar och testades genom en pilotstudie vilket även Bryman (2002) framhåller som viktigt.

De områden vi valt att utforma frågor kring är ämnet, undervisningen och strukturen. ”Ämnet” vidrör frågor som handlar om lärarens egen uppfattning om hem- och konsumentkunskap i stort, hur läraren definierar begreppen teori och praktik och om det finns delar i undervisningen som läraren upplever som mer betydelsefulla än andra. ”Undervisningen” består av frågor om elevers eventuella påverkan på valet av innehåll. ”Strukturen” handlar om frågor kring lärarens val av undervisningsinnehåll och hur fördelning av teoretisk och praktisk undervisning bestäms samt vad valen påverkas av.

Lärarna fick själva föreslå en plats att genomföra intervjun på. Fyra av sex intervjuer hölls på lärarnas egna arbetsplatser, vilket troligtvis bidrog till en avslappnad stämning. De två andra intervjuerna hölls i ett grupprum i en av universitetet lokaler.

I kvalitativa studier kan det, enligt Bryman (2002), vara bra att inte vara för strukturerad eftersom risken finns att man inte får svar utifrån den sociala verklighet människorna man undersöker lever i. Har man ett fullständigt strukturerat ingångssätt riskerar man att använda en felaktig eller olämplig referensram när man ska försöka förstå människor. Vi ville lägga fokus på den intervjuade och låta denne berätta vad som anses viktigt. Det är anledningen till att vi valde semistrukturerade intervjuer och valde att använda oss av många följdfrågor.

För att dokumentera intervjuerna har vi använt oss av två digitala inspelningskällor, delvis för att underlätta ljudupptagningen men även för att gardera oss mot eventuella teknikfel. Att spela in intervjuerna var det bästa alternativet eftersom att vi vid intervjutillfället ville vara fullt uppmärksamma på det som informanterna sa, och inte distraheras av att behöva föra anteckningar. En annan anledning var också för att förbättra chanserna till att kunna genomföra en noggrann analys (mer om detta under rubriken ”Bearbetning och analys”) (Bryman, 2002).

Urval

Vi har valt att intervjua hem- och konsumentkunskapslärare därför att vi anser att det är de som har störst insyn i hur undervisningen i ämnet planeras och bedrivs på de undersökta skolorna. Informanterna har valts ut genom bekvämlighetsurval. Enligt Bryman (2002) innebär det att de individer som väljs ut till att delta i en undersökning är personer som är tillgängliga och finns nära till hands (Bryman, 2002). Vi valde att undersöka hem- och konsumentkunskapslärare som arbetar i vårt närområde och dessutom några som vi känner till sedan tidigare.

Inom den undersökta kommunen finns det 30 skolor som bedriver undervisning för årskurserna 5-9 eller 6-9. Att dessa årskurser är särskilt intressanta för vår undersökning

grundar sig i att hem- och konsumentkunskapsundervisningen infaller under den senare delen av grundskolan och att det är där vårt fokus ligger. Av dessa 30 skolor valdes elva skolor ut.

För att komma i kontakt med hem- och konsumentkunskapsläraren/-na på skolorna kontaktades dessa genom skolexpeditionen eller i direkta mail till lärarna där vi bifogade vårt följebrev (se bilaga 3). I följebreven redogjordes i korta ordalag bland annat syftet med undersökningen. För att försäkra oss om att få mellan fem och åtta informanter kontaktades totalt 13 lärare (två från samma skola). Sex av dessa valde att delta i undersökningen, samtliga kvinnor, medan sju valde att inte svara.

De urvalskriterier vi utgick ifrån var att informanten skulle vara utbildad lärare i hem- och konsumentkunskap, aktivt arbeta som hem- och konsumentkunskapslärare i grundskolan, ha varit yrkesverksam i minst tre år och arbeta på en skola inom den undersökta medelstora staden. Urvalskriterierna valde vi för att försäkra oss om att informanterna hade kunskaper om ämnets innehåll, hade erfarenhet av att bedriva undervisning i ämnet och att få en bild av hur lärarnas syn på teori och praktik i hem- och konsumentkunskapen ser ut idag.

Nedan presenteras en tabell över de olika informanternas ålder, utbildning, kön, yrkesverksamma år och vilka årskurser läraren undervisar i.

Tabell 1. (Information om informanter)

	Informant nr. 1	Informant nr. 2	Informant nr. 3	Informant nr. 4	Informant nr. 5	Informant nr. 6
Ålder (år)	34	37	62	68	36	54
Utbildning	Gymnasie, Religion, geografi, HKK*	Grundskola, SO, HKK*	Hushållsläre., HKK*	Grundskola, svenska, engelska, HKK*	Grundskola, svenska HKK*	Grundskola, franska, HKK*
Kön	Kvinna	Kvinna	Kvinna	Kvinna	Kvinna	Kvinna
Yrkesverksam (år)	3	9	39	20	12	12
Årskurser	8 och 9	6 - 9	6, 8 och 9, FBK**	6 och 9	6 -9	6 -9

* Hem- och konsumentkunskap

** Förberedelseklass

Bearbetning och analys

Efter att intervjuerna genomförts transkriberades dessa till text. Detta gjordes direkt efter varje intervjutillfälle för att hålla samtalet färskt i minnet. Vi läste igenom de separata texterna ett flertal gånger och gjorde oss bekanta med dem. Därefter reflekterade vi över vad varje intervjuperson svarat, exempelvis vad denne påstod, vad som var viktigt, och vilket fokus den enskilde informanten hade kring ämnet. Utifrån intervjuguidens tre områden; ämnet, undervisningen och strukturen, fördes informanternas tankegångar in. Dessa tankegångar jämfördes och analyserades med varandra för att hitta gemensamma röda trådar vilka vi sedan skapade teman av. Dessa teman blev; lärarens syn på ämnet, fördelning av teori och praktik, förväntningar på undervisningen och ramfaktorer i undervisningen, dessa utgör även rubrikerna i resultatavsnittet i vår uppsats. Resultaten jämfördes därefter med annan forskning som

gjorts på praktisk-estetiska ämnen (Zimmerman Nilsson, 2009) och med en tidigare utvärdering av lärares uppfattningar om hem- och konsumentkunskapsämnet (Cullbrand, 2005).

Etiska aspekter

Vi har inför användandet av kvalitativa intervjuer som metod noga övervägt vårt tillvägagångssätt för att metoden skall tillgodose vedertagna etiska normer. Det vill säga att vi utgått från de fyra viktigaste etiska aspekterna; samtyckeskravet, konfidentialitetskravet, nyttjandekravet och informationskravet (Gustafsson, Hermerén & Petersson, 2005). Dessa krav tydliggör hur man bör handla och agera innan, under och efter studiens genomförande. Att se till att informanterna blir informerade om forskningens syfte, deras rättigheter att exempelvis avbryta sin medverkan i undersökningen när de vill, att klargöra att det är frivilligt att delta och att de uppgifter som insamlas endast är avsedda att användas i forskningsändamål var en viktig grund för oss innan intervjuerna inleddes. (Gustafsson, Hermerén & Petersson, 2005).

För att uppnå dessa fyra huvudkrav i vår studie har vi redan i vår första kontakt med lärarna (i vårt följebrev) klargjort vad vår studies syfte är, vad det innebär att delta vilket i detta fall är att genomföra en intervju, att deltagande är frivilligt och att möjligheten att avbryta sin medverkan finns under hela studiens gång. Vid intervjutillfällena har vi frågat om lov att få spela in samtalet och klargjort att informationen som samlas in endast är till för användning i den studie vi gör. Informanterna har blivit informerade om att endast ålder, utbildningsnivå, yrkesverksam tid som hem- och konsumentkunskapslärare, vilka årskurser de undervisar samt kön kommer att bli offentliga i uppsatsen. Lärarnas namn och vilken skola läraren arbetar vid behandlas konfidentiellt för att det inte ska gå att härleda vilken intervjuperson som svarat. Vid inspelningen av intervjun har informanten kodats med ett nummer.

Resultat

I detta avsnitt presenteras resultaten från de genomförda intervjuerna utefter teman. Dessa är lärarens syn på ämnet, fördelning av teori och praktik, förväntningar på undervisningen och ramfaktorer i undervisningen.

Lärarens syn på ämnet

När lärarna talar om teori och praktik i studien framkommer det att de anser att praktisk undervisning handlar om matlagning. En lärare menar också att studiebesök och fysiskt arbete i allmänhet kan hänföras till praktisk undervisning. Flera av lärarna talar om teoretisk undervisning som genomgångar av undervisningsinnehållet, medan andra även nämner konsumentkunskap, näringslära, skriftliga uppgifter och arbete vid datorer som teori. Men i det stora hela anser lärarna i vår studie att teori och praktik går hand i hand med varandra och att man därför inte kan utesluta den ena undervisningsmetoden från den andra.

Nej, men om jag ska definiera teorin så är det väl kunskapen på någon form av faktakunskap som man kan ha och stå på för att sedan utföra vissa moment. Men då kan teorin också innebära att man lär sig någon metod att hacka lök. Så det behöver ju inte betyda att det är något man måste läsa i en bok. (Informant nr. 2)

En gemensam uppfattning som lärarna har om hem- och konsumentkunskapsämnet i stort är att det är allmänbildande och ger kunskaper vilka eleverna kan ha användning av senare i livet. En lärare nämner även att det är ett populärt ämne i skolan. En annan menar att det är ett ämne som behövs för att som individ kunna fungera i vårt komplexa samhälle.

Det är ju någon slags livskunskap skulle jag vilja säga. Att lära sig att hantera sin vardagstillvaro tycker jag är det grundläggande. (Informant nr. 4)

På frågan om vad lärarna ansåg vara viktigast att undervisa om i ämnet svarade talade de i första hand att kost, hälsa och näring och att utvecklas till en kritisk konsument och att tänka ekonomiskt var betydelsefullt. Hållbar utveckling, miljö och livsstilsfrågor uppfattades även som viktiga moment i undervisningen. Två informanter svarade att de hade problem att välja ut något område som var viktigare än något annat, då de menade att ämnets alla delar var lika viktiga.

Ja, något extra viktigt är ju svårt, för jag brinner för hela ämnet. Allt är ju viktigt på sitt sätt. Det som är viktigt för mig är att lägga fokus på att eleverna blir kritiskt reflekterande personligheter. Man skulle kunna säga kritiskt reflekterande konsument. (Informant nr. 2)

Några av de undersökta lärarna vidmakthåller att teori och praktik i hem- och konsumentkunskapsundervisningen är oskiljbara och av lika stor vikt. Och att de därför inte kan urskilja om huruvida teori eller praktik är viktigare än det andra. De andra två lärarna är tydliga med sin uppfattning om att de praktiska delarna är av störst vikt i ämnet.

Jag tycker att den praktiska delen är viktigast, men jag tycker också att det krävs lite teori för att klara det praktiska. (Informant nr. 5)

Jag tycker inte att man kan säga att något är viktigare än något annat, det måste gå hand i hand. (Informant nr. 1)

Fördelning av teori och praktik

Terminsplanningen i de olika årskurserna skiljer sig mellan lärare i undersökningen. De tillfrågade lärarna berättade att de brukar utgå från kursplanen och tematisera upplägget efter det centrala innehållet. När de pratar om att arbeta efter teman menar de att arbetet kring ett område fortlöper under en viss period. Periodernas längd skiljer sig åt, allt ifrån en termin till ett par lektioner. Exempel på teman är näringslära, konsumentekonomi, tvätt, matlagning och hälsa. En lärare arbetade inte utifrån teman, hon hade även sin planering i minnet och påstod att hennes långa erfarenhet gjorde att hon inte behövde ha en skriftlig planering utan kunde gå på rutin. Likt de andra lärarna kopplade hon sin planering till kursplanen. Det framkom att det fanns skillnader i hur lärarna lade upp teoretisk och praktisk undervisning. En lärare valde att lägga mycket praktisk undervisning i årskurs sex medan en annan istället valde att undervisa mycket teoretiskt i samma årskurs. Detta för att ge eleverna en bra grund till fortsatt undervisning i hem- och konsumentkunskap.

Ju yngre dom är desto mer teori tycker jag att man bör ha, man känner att man vill ha en genomgång. När de ska få arbeta praktiskt tycker jag att det krävs grundkunskaper. Andra lärare kanske tycker att man lär sig när man arbetar praktiskt, men jag tycker att jag är schysstast om jag ger eleverna samma förutsättningar innan det praktiska arbetet inleds. Så grunderna först, sen arbeta praktiskt. (Informant nr. 5)

Att få upp kvalitén i matlagningen på alla. Somliga lagar mat hemma och är ganska duktiga, medan andra inte har gjort det när de börjar. Om man jobbar med metoderna får man upp de till en viss nivå och sedan plockar man in själva näringsläran. (Informant nr. 3)

Lärarna resonerade kring hur olika typer av lektioner ser ut och vad det undervisas om. Det framkommer i intervjuerna att de flesta informanter på ett likartat sätt bedriver teoretisk och praktisk undervisning under lektionerna. Vissa lärare studien svarade att de genomförde rena teoretiska lektioner medan andra antydde att en inledande teoretisk del hölls vid praktiska lektioner.

När lärarna kom att prata om konsumentkunskapen i undervisningen visade det sig att det trots allt förekom hela teoretiska lektioner, men att lärarna såg till att alltid bjuda på någonting att äta under lektionen. Lärarna berättade att vid en typisk praktisk lektion var matlagning i fokus och upptog till stor del undervisningstiden. Områden som vanligtvis behandlades var livsmedelskunskap, redskapshandling, hygien och näringslära. Vid en typisk teoretisk lektion behandlades istället skriftliga uppgifter, grupparbeten, diskussioner, faktasökande och studiebesök. Konsumentekonomi var det område som undervisades mest om vid de teoretiska lektionstillfällena. Andra områden

som togs upp som vanligt teoretiska undervisningsområden var näringslära, studiebesök, tvätt och mat i media.

Ibland har de någon uppgift där vi måste ha en teorilektion men vi äter alltid nånting när vi träffas. Alltid. Och bara det tycker de ju är relaxing. (Informant nr. 4)

Mycket diskussionsfrågor, och vi gör mycket studiebesök. De får gå upp till det stora köpcentret öster om staden. De får gå ut dit, ställa frågor, prata med dem, komma tillbaka och redovisa. Då har man fått in massa teori fast de inte förstår det. Så vi försöker jobba med teori så istället. (Informant nr. 2)

Förväntningar på undervisningen

Lärarna i studien nämnde att elever i alla årskurser har förväntningar på hem- och konsumentkunskapsundervisningen. Förväntningarna uppfattades som starkast i årskurs 6 då eleverna aldrig tidigare haft undervisning i ämnet. Lärarna var eniga om att dessa förväntningar främst handlar om bakning och matlagning av rätter som eleverna anser som goda, exempelvis kladdkaka, hamburgare, kebab och pizza. Även förväntningar som att få ha roligt och att få röra sig till skillnad från andra skolämnen som är mer stillasittande nämndes.

I början vill de baka kladdkaka. Men det tar man ju snabbt ur dem. De har en lite skev bild och tror att det är att baka bullar och kakor. När man sedan börjar med bakning vill de laga mat istället. Det är liksom inte så roligt att baka som de tror, men vill göra mycket praktiskt. Det är inte så populärt att komma med det där teoretiska. (Informant nr. 6)

Lärarna tror att elevernas förväntningar kommer ifrån någon som haft hem- och konsumentkunskap tidigare, exempelvis föräldrar, syskon eller andra elever på skolan. De trodde också att lokalen i sig är inbjudande i och med köken och dofter från bakning och matlagning kunde bidra till förväntningarna eleverna har. En lärare talar även om att samhället i sig skapar förväntningarna om att hem- och konsumentkunskap i huvudsak handlar om matlagning.

De har hört från andra som har haft hemkunskap att de har haft roligt. Det kan finnas storasyskon, och de har också haft hemkunskap. Men sen är det ju lokalen också. Bara det faktum att vi har ett kök kan spela in, och att lokalerna är ganska mysiga. (Informant nr. 2)

Utifrån de resonemang som lärarna fört kring elevernas förväntningar så framkom det även att de hade egna förväntningar på undervisningen. Framför allt talade lärarna om att det var viktigt att undervisningen skulle vara rolig och inspirerande. Några kopplade en så kallad rolig och inspirerande undervisning till den praktiska. En lärare berättade att elever vid ett grupparbete valde att arbeta teoretiskt istället för praktiskt när de själva fick välja metod.

Mitt ledord för det här är att eleverna ska känna lust för matlagning. Det tycker jag är det viktigaste av allt. Men det viktiga är det här med att det måste vara ett lustbetonat ämne. Det tycker jag är det allra viktigaste. (Informant nr. 4)

Ramfaktorer i undervisningen

Lärarna tycker att den lektionstid de har till förfogande inte räcker till. Vissa menar att tiden för reflektion blir lidande, och alla utom en vill ha längre lektioner. Tre av lärarna har 100 minuter långa lektioner, två har 90 minuter långa lektioner och en har 120 minuter. Vi kan av denna information inte se något samband mellan faktisk lektionstid och informanternas önskan om att ha längre lektioner. Den lärare som har 120 minuter till förfogande vid lektionstillfällena anser sig inte ha tillräckligt med tid för läxförhör.

Jag har inte tid att ha för mycket läxförhör, det tycker jag är frivilligt att göra. (Informant nr. 2)

Lärarna i studien känner sig nöjda med den till hem- och konsumentkunskapsämnet avsatta ekonomi. De menar att en större budget hade varit något positivt, men att de inte upplever sig begränsade över hur den ser ut. Vissa beskriver hur de anpassar sin undervisning efter den budget som de förfogar över. En lärare säger att hon genom att varannan gång undervisa teoretiskt sparar pengar då kostnader för livsmedel uteblir. Ett annat exempel på detta är en lärare som anpassar portionsstorlekarna vid matlagningstillfällena och bakar mer för att minska utgifterna för dyra matvaror.

Det kanske blir lite mer moment av bakning. För bakning är billigt, men det är kanske i och för sig inget fel i det. Jag tror att vi kommer få minska andelen kyckling, kött och fisk. Kanske laga ytterligare fler vegetariska rätter. (Informant nr. 2)

När vi frågade om hur lärarna såg på skolans hem- och konsumentkunskapsal visade det sig att alla var nöjda förutom en. De som ansåg sig mest nöjda arbetade på skolor vilka hade gjort investeringar i utrustning och kök, eller där möjligheterna till att förbättra lokalen fanns.

Lokalen är jättebra. En av de bästa. Och dessutom har vi en tvättstuga i ett separat rum i mitten. Och eftersom att ekonomin har varit god under några år så har vi gjort ganska mycket inköp. (Informant nr. 2)

Vi har bra salar, det är 7-8 kök i varje sal, vi har två salar. Det är klart att de börjar bli slitna så en renovering hade varit bra. Sen skulle man alltid önska sig lite fler apparater och sådär men vi har så vi klarar oss och är det något vi verkligen behöver så får vi köpa in det. (Informant nr. 5)

Vad gäller elevgruppernas storlek och variation finns det få gemensamma drag i svaren från informanterna. Vissa lärare tyckte att elevgrupperna var för stora där den största anledningen till detta var att det var för många elever i förhållande till salens

storlek. En lärare menade att det var problematiskt då hon inte hade möjlighet att uppmärksamma alla elever. En lärare tog upp svårigheten med att anpassa undervisningen i grupper där eleverna skilde sig i kunskapsnivå. Det är inte alla intervjuade lärare i studien som uttryckte ett specifikt missnöje, men det fanns heller inte någon som antydde att de är nöjda.

Det är på gränsen till för många. 16 är egentligen gränsen med tanke på hur vårt kök ser ut. Det är ju inte som ett vanligt skolkök. Så det krävs ju lite trolleri där. De jobbar ju två och två i köken men är de 17 så märks det på kvaliteten på undervisningen. (Informant nr. 4)

Diskussion

De flesta av lärarna vi i denna undersökning intervjuat anser att det inte går att skilja på teori och praktik i hem- och konsumentkunskapsämnet, utan menar istället att det går hand i hand med varandra. Detta stämmer överens med Bengtsson & Kroksmarks (1994) syn på kunskapsformerna, där de menar att praktisk och teoretisk kunskap är av olika slag men svåra att åtskilja då de flyter in i varandra. Intressant är dock att nästan alla lärare längre in i intervjuerna gör skillnad på teori och praktik, och som Gustavsson (2002) beskriver talar de om teori som ett tänkande och praktik som handling där händerna eller kroppen gör jobbet. Ett exempel vilket framkommit i vår studie är att praktisk undervisning handlar om matlagning och teoretisk undervisning om informationsrika genomgångar.

Enligt Gustavsson (2002) har man historiskt skilt på teoretisk och praktisk kunskap där det teoretiska har dominerat. Vi uppfattar att denna syn är djupt rotad och därför fortfarande präglar lärarna i hur de skiljer mellan teori och praktik. Bronäs & Selander (2006) skriver att den här traditionella synen på teoretisk och praktisk kunskap lever kvar och fortfarande används, samt att det är dags att lämna föreställningen om två skilda kunskapsformer.

Om man sedan tittar på hur lärarna värderar kunskapsformerna i undervisningen framkommer det att majoriteten uppfattar dessa som lika viktiga. Trots detta kan vi se ett tydligt mönster där undervisningen i ämnet till störst del bedrivs praktiskt. Detta kan bero på att läroplanen är tolkningsbar och att inga direktiv ges för vilken undervisningsmetod läraren ska välja för de olika områdena i det centrala innehållet. Det kan också bero på att ämnet i mångt och mycket har uppfattats som ett praktiskt ämne historiskt och därför finns det förutfattade meningar om att ämnet till störst del ska utövas på detta vis (Hjälmeskog, 2006). Detta bekräftas av två av våra intervjupersoner som tydligt uttrycker att det praktiska är det viktigaste i ämnet. Att hem- och konsumentkunskap dessutom går in under gruppen praktisk- estetiska ämnen är kanske en annan anledning.

Här ställer vi oss frågan om fördelningen av kunskapsstyperna får några konsekvenser för elevernas möjligheter att klara kunskapskraven. Om vi gör en uppdelning av begreppen som kunskapskraven bygger på i två grupper; intellektuellt arbete och kroppsligt arbete, tolkar vi det som att de flesta är intellektuellt baserade. För att använda begrepp som att resonera, motivera, bedöma, jämföra och beskriva krävs ett tänkande, därför tolkar vi de som teoretiska. Medan vi anser att begrepp som att tillaga, genomföra och använda är kopplade till fysisk handling och därmed tolkas som praktiska.

Detta kan visa på att praktiska moment får ett för stort utrymme i hem- och konsumentkunskap i förhållande till vad som ska bedömas. Det kan bli problematiskt att uppfatta hur eleverna uppfyller de teoretiskt baserade kunskapskraven om undervisningen till störst del är praktisk. Inget i empirin visar på att renodlade praktiska lektioner förekommer, dock tyder mycket på att huvudsakligen praktiska lektioner med teoretiska inslag är den lektionstyp som oftast figurerar. Med andra ord kanske teorin borde ges större utrymme i hem- och konsumentkunskapen.

En viktig parameter som inte ska glömmas bort är att elevers inläring sker på olika sätt och att det därför finns fördelar med att undervisa med varierade metoder.

I Zimmerman Nilssons doktorsavhandling (2009) berörs musiklärares val av undervisningsinnehåll, och där framkommer att innehållet i undervisningen styr vilken metod som används. Det framkom i vår studie att lärarna i stor utsträckning utgick ifrån det centrala innehållet i kursplanen vid terminsplaneringen. Terminsplaneringen styrde i sin tur lektionsinnehållet. Vilken undervisningsmetod, det vill säga teori eller praktik,

som sedan används beror på lektionsinnehållet likt Zimmerman Nilsson beskriver (2009).

Vi har upptäckt att de intervjuade lärarna parar ihop ett visst innehåll med antingen teoretisk eller praktisk metod. Exempel på detta är synen på konsumentekonomin som något som undervisas teoretiskt, och redskapshantering och hygien som något som undervisas praktiskt. Vi ställer oss frågan huruvida undervisningsinnehållet måste styra metoden som används och kommer fram till att det kan vara svårt att undervisa särskilda ämnesområden med en viss metod. Det skulle på de flesta skolor exempelvis inte vara ekonomiskt gångbart att låta eleverna hamna i en verklig köpsituation där dem får köpa och sedan reklamera en vara.

En annan faktor som kan påverka lärarens val av undervisningsinnehåll och metod kan vara att elevernas syn på och förutfattade meningar om ämnet. De elevförväntningar som lärarna nämner är tydligt sammankopplade med praktiskt arbete som att baka, laga och äta god mat, att få röra på sig samt att ha kul. Vissa lärare tillgodosåg elevernas förväntningar i form av att öka de praktiska momenten och minska på de teoretiska. En lärare påpekade att vid ett tillfälle, då eleverna fick planera ett arbetsområde själva, hade de valt att huvudsakligen arbeta teoretiskt. Det ger en fingervisning om att det finns elever som uppskattar teoretiskt arbete trots att lärarna inte tror det.

Lärarna i studien anser att det är viktigt att hem- och konsumentkunskap är och förblir ett lustfyllt ämne i skolan, och att några även kopplar praktiska moment som att laga mat och att baka till något roligt. Vi tror att lärarnas syn på ämnet inte bara påverkar valet av undervisningsmetod, utan även elevernas inställning till praktik och teori.

Vi har uppmärksammat, både under våra verksamhetsförlagda utbildningar och i denna undersökning, att hem- och konsumentkunskapslärare i regel arbetar lite med ämnets syfte. Resultatet av detta blir att eleverna inte förstår varför de undervisas i hem- och konsumentkunskap. Detta kan bidra till deras förutfattade meningar och förväntningar om att laga mat och att ha roligt kvarstår. Även detta kan få konsekvenser för elevernas möjligheter att exempelvis uppnå ett högre betyg då de inte vet vad som krävs av dem.

I en underlagsrapport till den Nationella utvärderingen som gjordes 2003 framkom det att hem- och konsumentkunskapslärare ansåg sig styrda av främst fem faktorer i undervisningen (Cullbrand, 2005). En av dessa faktorer var tid. Vi har i vår empiri funnit likheter med vad som presenterades i underlagsrapporten där tid ansågs som styrande. Gemensamt för lärarna i vår studie var att tiden inte räckte till och att det som blev lidande i stor utsträckning var teoretiska moment exempelvis reflektioner och läxförhör. Detta är ytterligare en indikator på att det praktiska arbetet blir högre prioriterat av lärarna. Hem- och konsumentkunskap är ett tidskrävande ämne där många moment ingår, bland annat introduktion, att tillaga och äta mat, diskning, undanplockning av material samt reflektion. Trots detta har skolämnet endast 118 timmar, vilket är lägst bland alla ämnen. Man kan därför förstå varför lärarna eftersöker mer tid.

Ekonomi är en annan faktor som både vi och Cullbrand (2005) funnit styrande i undervisningen. Lärarna i vår studie menar att de inte känner sig begränsade av budgeten i ämnet. Då Cullbrand (2005) inte kommenterar hur ekonomi styr är det svårt att se likheter eller skillnader mot 2003 års Nationella utvärdering. Trots detta har vi sett skillnader i hur mycket pengar per elev lärarna har att använda sig av, vilket i sin tur styr vilket innehåll lektionerna kan ha. Det finns en problematik i att skolor har olika stora ekonomiska tillgångar då målet om en likvärdig skola blir svår att upprätthålla (Skolverket, 2012a).

Enligt Cullbrand (2005) var de flesta lärare nöjda med sin hem- och konsumentkunskapssal. Trots att tio år har gått sedan denna undersökning gjordes har vi fått fram liknade resultat. I våra intervjuer framgick det att majoriteten av lärarna var tillfredsställda med såväl lokalen i sig som materialet. Då vi hade informanter som berättade att deras lokaler hade blivit upprustade kan vi dra slutsatsen att vissa skolor lägger fokus på att se till att hem- och konsumentkunskapslokalen hålls i gott skick. Några lärare menade trots detta att lokalerna var för små för antalet elever.

Elevgrupperna upplevdes av våra informanter som stora och det stämmer överens med vad Cullbrand (2005) kommit fram till. Hon menar att elevgruppen är den ramfaktor som är mest styrande för lärarna i undervisningen. De problem som uppkommer i samband med stora elevgrupper kan vara att utföra vissa moment, exempelvis, enligt vår uppfattning, vid praktiskt arbete då köken används. Oftast är köken anpassade för grupper om två elever vilket kan leda till ont om utrymme om grupperna blir större än så. Förmodligen blir det svårare för lärarna att bedöma elevers förmågor, inte bara i hem- och konsumentkunskapen, utan även i andra ämnen. En intervjuad lärare beskriver detta och talar om att hon inte hinner se alla elever då grupperna är för stora. Vår uppfattning är att för stora elevgrupper borde påverka praktisk undervisning i högre grad än teoretisk, eftersom praktiskt arbete begränsas av utrymmet.

Trots att det har gått tio år sedan den nationella utvärderingen genomförts kan vi inte se några större skillnader i synen på ramfaktorer jämfört med lärarna i vår undersökning.

Reflektion över metoden

Vad gäller studiens omfattning har empirin varit relativt liten då intervjuer endast gjorts med sex personer, detta kan påverka resultatens tillförlitlighet. Undersökningsmetoden har dock kunnat skapa något så när likvärdiga förutsättningar för alla informanter, då samtliga givit sitt medgivande att spelas in. De har själva fått föreslå plats att genomföra intervjun på.

I de följebrev som skickats ut till lärarna redogjordes i korta ordalag syftet med undersökningen, det vill säga att vi undersökte teori och praktik i hem- och konsumentkunskapsundervisningen. Detta med anledning av att väcka ett intresse hos läraren att vilja delta. Dock kan man ställa sig frågan om detta kan ha påverkat lärarna i de uppgifter som de lämnat, med tanke på att de redan innan intervjun har haft möjlighet att fundera mer kring ämnet än vad de normalt sätt kanske hade gjort. Lärarna kan även ha antagit att det fanns några rätta eller felaktiga svar. Förutom att skapa ett intresse hos lärarna finns det ur etiska aspekter ett värde i att syftet redogörs.

I användandet av semi-strukturerade intervjuer där vi utgått från en intervjuguide har samtalen varit flexibla och öppna. Samtalen har dessutom varit förhållandevis oreglerade varför de ibland landat i ämnen som vi inte undersökt. Detta bidrog i vissa fall till att intervjuerna tog längre tid än väntat att genomföra då vi inte velat avbryta informantens resonemang. Trots detta upplever vi att det var ett fördelaktigt val av metod att använda oss av, då vi under intervjuns gång kunde be informanten att fördjupa sig i områden vi fann särskilt intressanta och ställa följdfrågor som utmynnade i ytterligare information av värde.

Vid intervjutillfällena bad vi om ett godkännande om att få spela in samtalet, detta kan i sin tur i kombination med att inspelningsapparaturen var synlig ha hämmat informanterna i deras svar (Bryman, 2002). För att undvika detta hade vi kunnat informera om detta redan i följebrevet. Transkriberingen av det inspelade materialet har

gjorts kontinuerligt på grund av att det ofta är mycket tidskrävande process (Bryman, 2002), men fördelarna har varit överhängande då vi mer detaljrikt kunnat minnas vad var och en av informanterna sa.

Bortfallet kan delvis bero på att vi eftersökte utbildade lärare och att de utbildade lärarna därför valde att inte svara. En annan förklaring till varför vi fått ett bortfall kan vara att vi inte skickade ut några påminnelser. Detta på grund av att vi upplevde både en viss grad av mättnad samt att den tidsresurs som fanns för arbetet med uppsatsen var begränsad. En aspekt som inte får glömmas bort är att de personer som väljer att avstå att medverka i en studie generellt kan ha skilda åsikter från de som ställer sig positiva till att delta. Dessa personer som avstår från medverkan hade därför kunnat vara intressanta att inkludera i studien.

Förslag till fortsatt forskning

Att genomföra observationer i klassrumsmiljö hade varit ett bra komplement till de genomförda intervjuerna. Detta för att med egna ögon kunna se hur lärarna faktiskt bygger upp lektioner kopplat till teori och praktik i klassrummen, och för att inte endast basera undersökningens resultat på de uppgifter som lämnats av lärarna (Bryman, 2002). Dock ansåg vi att detta skulle bli en för tidskrävande process i förhållande till den tid vi haft till förfogande, och valde därför att endast fokusera på kvalitativa intervjuer. Man skulle även kunna undersöka och jämföra hur lärare i olika städer och kommuner, med olika ekonomiska förutsättningar, upplever de berörda frågeställningarna. En annan ingång skulle kunna vara att undersöka hur lärare i andra skolämnen ser på teori och praktik.

Konklusion

De sammanfattande resultaten på frågeställningen som rör vilket sätt praktiska och teoretiska metoder används i undervisningen är att dessa metoder inte får lika stort utrymme i hem- och konsumentkunskapsundervisningen. Vi uppfattar att lärarna i studien över lag undervisar mer praktiskt än teoretiskt, enligt vår definition av dessa två begrepp. Lärarna sammankopplar per automatik visst ämnesinnehåll till teoretisk eller praktisk undervisningsmetod. Exempelvis konsumentekonomi till teori och livsmedelskunskap till praktik. När lärarna resonerar kring teori och praktik tenderade de se de två metoderna som samverkande och oskiljbara, men när de talar om metoderna i samband med ämnesinnehåll gjordes trots allt en uppdelning.

Vi har funnit att det finns flera faktorer som påverkar hem- och konsumentkunskapsläraren i dennes val av metod och innehåll. Lärarnas personliga syn på ämnet kan vara en påverkande faktor till valet av metod och innehåll. Exempelvis vad läraren anser är viktigt i ämnet eller vad de tror att eleverna har för förväntningar på undervisningen. Andra resultat av vår undersökning är att faktorer som tid, elevgrupp, ekonomi och lokal styr hem- och konsumentkunskapslärarna i undervisningen. Tid och elevgrupp uppfattades av lärarna som faktorer som begränsar dem i val av metod och innehåll i undervisningen, till skillnad från ekonomi och lokal vilka majoriteten anser sig nöjda med.

Referenslista

Tryckta källor

Bengtsson, Jan & Kroksmark, Tomas (1994). *Allmänmetodik, allmändidaktik: ett bidrag till en ämnesbestämning*. [Ny utg.] Lund: Studentlitteratur

Broady, D. (1999). *Det svenska hos ramfaktorteorin*. Pedagogisk Forskning i Sverige 1999 årg 4 nr 1 s 111–121 issn 1401-6788

Bronäs, Agneta & Selander, Staffan (red.) (2006). *Verklighet, verklighet: teori och praktik i lärarutbildning*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag

Bryman, Alan (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber ekonomi

Cullbrand, I. & Petersson, M. (2005). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU-03): hem- och konsumentkunskap*. Stockholm: Skolverket.

Gustafsson, Bengt, Hermerén, Göran & Petersson, Bo (2005). *Vad är god forskningssed?: synpunkter, riktlinjer och exempel*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Gustavsson, Bernt (2002). *Vad är kunskap?: en diskussion om praktisk och teoretisk kunskap*. Stockholm: Statens skolverk

Hjälmeskog, Karin (red.) (2006). *Lärarprofession i förändring: från "skolkök" till hem- och konsumentkunskap*. Uppsala: Föreningen för svensk undervisningshistoria

Sandberg R. (1996). *Musikundervisningen yttre villkor och inre liv- några variationer över ett läroplansteoretiskt tema*. HLS Förlag, Stockholm, 1996

Skolverket (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2011b). *Planering och genomförande av undervisningen: för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan*. Stockholm: Skolverket

Skolverket (2012a). *Likvärdig utbildning i svensk grundskola?: en kvantitativ analys av likvärdighet över tid*. Stockholm: Skolverket

Zimmerman Nilsson, Marie-Helene (2009). *Musiklärares val av undervisningsinnehåll: en studie om undervisning i ensemble och gehörs- och musikleära inom gymnasieskolan*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2009

Digitala källor

Grönqvist & Hjälmeskog (1998) *Hemkunskap – betraktat ur ett didaktiskt perspektiv* www.did.uu.se/hkrummet/didaktikbok98 [2013-05-02, 18.55]

Skolverket (2012b)

<http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/laroplaner-1.147973> [2013-05-10, 11.03]

Skolverket (2004) *Läroplaner och kursplaner som styrinstrument*

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1450> [2013-05-05, 09.13]

Skolverket (2010)

<http://www.skolverket.se/statistik-och-analys/analyser-och-utvarderingar/2.1876/nationella-utvarderingen-av-grundskolan-2003-1.96763> [2013-05-02, 13.55]

Arbetsfördelning

Planering av studien och uppsatsarbetet

50/50

Litteratursökning

50/50

Datainsamling

50/50

Analys

50/50

Skrivandet av uppsatsen

50/50

3.3 HEM- OCH KONSUMENTKUNSKAP

Livet i hem och familj har en central betydelse för människan. Våra vanor i hemmet påverkar såväl individens och familjens välbefinnande som samhället och naturen. Kunskaper om konsumentfrågor och arbetet i hemmet ger människor viktiga verktyg för att skapa en fungerande vardag och kunna göra medvetna val som konsumenter med hänsyn till hälsa, ekonomi och miljö.

Syfte

Undervisningen i ämnet hem-och konsumentkunskap ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper om och intresse för arbete, ekonomi och konsumtion i hemmet. I en process där tanke, sinnesupplevelse och handling samverkar ska eleverna ges möjlighet att utveckla ett kunnande som rör mat och måltider. Undervisningen ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar sin initiativförmåga och kreativitet vid matlagning, skapande av måltider och andra uppgifter i hemmet.

Genom undervisningen ska eleverna få möjlighet att utveckla medvetenhet om vilka konsekvenser valen i hushållet får för hälsa, välbefinnande och gemensamma resurser. Undervisningen ska också bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om konsumtionens villkor, om sparande, krediter och lån. På så sätt ska eleverna ges förutsättningar att göra välgrundade val när det gäller privatekonomi och kunna hantera olika problem och situationer som en ung konsument kan ställas inför.

Undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om, och ges möjligheter att reflektera över, jämställdhet och arbetsfördelning i hemmet. Undervisningen ska även ge eleverna förutsättningar att utveckla kunskaper om kulturella variationer och traditioner i olika hushåll.

Genom undervisningen i ämnet hem-och konsumentkunskap ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- planera och tillaga mat och måltider för olika situationer och sammanhang,
- hantera och lösa praktiska situationer i hemmet, och
- värdera val och handlingar i hemmet och som konsument samt utifrån perspektivet hållbar utveckling.

Centralt innehåll

I årskurs 1–6

Mat, måltider och hälsa

- Recept och instruktioner och hur de kan läsas och följas samt vanliga ord och begrepp för bakning och matlagning.
- Bakning och matlagning och olika metoder för detta.

- Planering och organisering av arbetet vid tillagning av måltider och andra uppgifter i hemmet.
- Redskap och teknisk utrustning som kan användas vid bakning och matlagning och hur dessa används på ett säkert sätt.
- Hygien och rengöring vid hantering, tillagning och förvaring av livsmedel.
- Olika verktyg som stöd för planering av varierade och balanserade måltider samt hur måltider kan fördelas över en dag.
- Måltidens betydelse för gemenskap.

Konsumtion och ekonomi

- Ungas ekonomi, sparande och konsumtion.
- Skillnaden mellan reklam och objektiv konsumentinformation.
- Jämförelser av några vanliga varor, till exempel utifrån jämförpris.

Miljö och livsstil

- Några olika miljömärkningar av produkter och deras betydelse.
- Val och användning av varor och tjänster som används i hemmet och hur de påverkar miljö och hälsa.
- Återvinning i hemmet och i närområdet och hur den fungerar.
- Olika mattraditioner, till exempel vid firande av högtider.

I årskurs 7–9

Mat, måltider och hälsa

- Jämförelser av recept och beräkning av mängder vid matlagning. Skapande av egna recept.
- Bakning och matlagning och olika metoder för detta. Hur valet av metod påverkar arbetsprocessen och resultatet.
- Planering och organisering av arbetet vid matlagning och andra uppgifter i hemmet.
- Redskap och teknisk utrustning som kan användas vid bakning och matlagning och hur dessa används på ett funktionellt och säkert sätt.
- Hygien och rengöring vid hantering, tillagning och förvaring av livsmedel.
- Individuella behov av energi och näring, till exempel vid idrottande, samt hur måltider kan komponeras efter olika behov.
- Hur man kan arrangera måltider och måltidens betydelse för gemenskap och välbefinnande.

Konsumtion och ekonomi

- Ungas privatekonomi, till exempel att handla över Internet, att låna pengar, att handla på kredit eller avbetalning och att teckna abonnemang.
- Hushållets ekonomi och att beräkna kostnaden för boende, konsumtion, resor och krediter.
- Konsumenters rättigheter och skyldigheter.
- Reklamens och mediernas påverkan på individers och grupperns konsumtionsvanor.
- Ställningstaganden vid val av varor och tjänster, till exempel vid inköp av kläder, livsmedel och resor utifrån perspektiven ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet.
- Jämförelser av produkter utifrån några olika aspekter, till exempel pris och kvalitet.

Miljö och livsstil

- Hur livsmedel och andra varor produceras och transporteras och hur de påverkar miljö och hälsa.
- Hur man kan hushålla med och ta vara på livsmedel och andra förbrukningsvaror i hemmet.
- Tvätt och rengöring samt olika rutiner och metoder för detta.
- Arbetsfördelning i hemmet ur ett jämställdhetsperspektiv.
- Aktuella samhällsfrågor som rör privatekonomi, mat och hälsa.
- Olika mattraditioner, deras ursprung och betydelse.

Kunskapskrav**Kunskapskrav för betyget E i slutet av årskurs 6**

Eleven kan tillaga enkla måltider och genomföra andra uppgifter som hör samman med måltiden, och gör det med **viss** anpassning till aktivitetens krav. I arbetet kan eleven använda metoder, livsmedel och redskap på ett **i huvudsak** fungerande och säkert sätt. Eleven kan också ge **enkla** omdömen om arbetsprocessen och resultatet. Därutöver kan eleven föra **enkla** resonemang om varierade och balanserade måltider.

Eleven kan föra **enkla** resonemang om relationen mellan konsumtion och privatekonomi samt om några vanligt förekommande varor och jämför då varorna utifrån deras pris och påverkan på miljö och hälsa. Dessutom för eleven **enkla** resonemang om skillnader mellan reklam och konsumentinformation.

Kunskapskrav för betyget D i slutet av årskurs 6

Betyget D innebär att kunskapskraven för betyget E och till övervägande del för C är uppfyllda.

Kunskapskrav för betyget C i slutet av årskurs 6

Eleven kan tillaga enkla måltider och genomföra andra uppgifter som hör samman med måltiden, och gör det med **relativt god** anpassning till aktivitetens krav. I arbetet kan eleven använda metoder, livsmedel och redskap på ett **relativt väl** fungerande och säkert sätt. Eleven kan också ge **utvecklade** omdömen om arbetsprocessen och resultatet. Därutöver kan eleven föra **utvecklade** resonemang om varierade och balanserade måltider.

Eleven kan föra **utvecklade** resonemang om relationen mellan konsumtion och privatekonomi samt om några vanligt förekommande varor och jämför då varorna utifrån deras pris och påverkan på miljö och hälsa. Dessutom för eleven **utvecklade** resonemang om skillnader mellan reklam och konsumentinformation.

Kunskapskrav för betyget B i slutet av årskurs 6

Betyget B innebär att kunskapskraven för betyget C och till övervägande del för A är uppfyllda.

Kunskapskrav för betyget A i slutet av årskurs 6

Eleven kan tillaga enkla måltider och genomföra andra uppgifter som hör samman med måltiden, och gör det med **god** anpassning till aktivitetens krav. I arbetet kan eleven använda metoder, livsmedel och redskap på ett **väl** fungerande och säkert sätt. Eleven kan också ge **välutvecklade** omdömen om arbetsprocessen och resultatet. Därutöver kan eleven föra **välutvecklade** resonemang om varierade och balanserade måltider.

Eleven kan föra **välutvecklade** resonemang om relationen mellan konsumtion och privatekonomi samt om några vanligt förekommande varor och jämför då varorna utifrån deras pris och påverkan på miljö och hälsa. Dessutom för eleven **välutvecklade** resonemang om skillnader mellan reklam och konsumentinformation.

Kunskapskrav för betyget E i slutet av årskurs 9

Eleven kan planera och tillaga måltider och genomföra andra uppgifter som förekommer i ett hem, och gör det med **viss** anpassning till aktivitetens krav. I arbetet kan eleven använda metoder, livsmedel och utrustning på ett säkert och **i huvudsak** fungerande sätt. Eleven väljer tillvägagångssätt och ger **enkla** motiveringar till sina val med hänsyn till aspekterna hälsa, ekonomi och miljö. Eleven kan också ge **enkla** omdömen om arbetsprocessen och resultatet. Därutöver kan eleven föra **enkla och till viss del** underbyggda resonemang om hur varierade och balanserade måltider kan sättas samman och anpassas till individuella behov.

Sid 5(6)

Eleven gör jämförelser mellan olika konsumtionsalternativ och för då **enkla** resonemang med **viss** koppling till konsekvenser för privatekonomi. Eleven kan beskriva och föra **enkla** resonemang om grundläggande rättigheter och skyldigheter för konsumenter och ge exempel på hur de används i olika konsumtionssituationer.

Eleven kan föra **enkla och till viss del** underbyggda resonemang kring konsekvenser av olika konsumtionsval och handlingar i hemmet utifrån frågor som rör en hållbar social, ekonomisk och ekologisk utveckling.

Kunskapskrav för betyget D i slutet av årskurs 9

Betyget D innebär att kunskapskraven för betyget E och till övervägande del för C är uppfyllda.

Kunskapskrav för betyget C i slutet av årskurs 9

Eleven kan planera och tillaga måltider och genomföra andra uppgifter som förekommer i ett hem, och gör det med **relativt god** anpassning till aktivitetens krav. I arbetet kan eleven använda metoder, livsmedel och utrustning på ett säkert och **relativt väl** fungerande sätt. Eleven väljer tillvägagångssätt och ger **utvecklade** motiveringar till sina val med hänsyn till aspekterna hälsa, ekonomi och miljö. Eleven kan också ge **utvecklade** omdömen om arbetsprocessen och resultatet. Därutöver kan eleven föra **utvecklade och relativt väl** underbyggda resonemang om hur varierade och balanserade måltider kan sättas samman och anpassas till individuella behov.

Eleven gör jämförelser mellan olika konsumtionsalternativ och för då **utvecklade** resonemang med **relativt god** koppling till konsekvenser för privatekonomi. Eleven kan beskriva och föra **utvecklade** resonemang om grundläggande rättigheter och skyldigheter för konsumenter och ge exempel på hur de används i olika konsumtionssituationer.

Eleven kan föra **utvecklade och relativt väl** underbyggda resonemang kring konsekvenser av olika konsumtionsval och handlingar i hemmet utifrån frågor som rör en hållbar social, ekonomisk och ekologisk utveckling.

Kunskapskrav för betyget B i slutet av årskurs 9

Betyget B innebär att kunskapskraven för betyget C och till övervägande del för A är uppfyllda.

Kunskapskrav för betyget A i slutet av årskurs 9

Eleven kan planera och tillaga måltider och genomföra andra uppgifter som förekommer i ett hem, och gör det med **god** anpassning till aktivitetens krav. I arbetet kan eleven använda metoder, livsmedel och utrustning på ett säkert och **väl** fungerande sätt. Eleven väljer tillvägagångssätt och ger **välutvecklade** motiveringar till sina val med hänsyn till aspekterna hälsa, ekonomi och miljö. Eleven kan också ge **välutvecklade** omdömen om arbetsprocessen och resultatet. Därutöver kan eleven föra **välutvecklade och väl** underbyggda resonemang om hur varierade och balanserade måltider kan sättas samman och anpassas till individuella behov.

Eleven gör jämförelser mellan olika konsumtionsalternativ och för då **välutvecklade** resonemang med **god** koppling till konsekvenser för privatekonomi. Eleven kan beskriva och föra **välutvecklade** resonemang om grundläggande rättigheter och skyldigheter för konsumenter och ge exempel på hur de används i olika konsumtionssituationer.

Eleven kan föra **välutvecklade och väl** underbyggda resonemang kring konsekvenser av olika konsumtionsval och handlingar i hemmet utifrån frågor som rör en hållbar social, ekonomisk och ekologisk utveckling.

UPPSALA UNIVERSITET

Vi behöver din hjälp!

Vi är två lärarstudenter som läser på Institutionen för Kostvetenskap vid Uppsala Universitet. Vi läser vi vår sista termin på lärarutbildningen, och arbetar just nu med ett examensarbete i hem- och konsumentkunskap. Vi undersöker hem- och konsumentkunskapslärares syn på teoretisk och praktisk undervisning och behöver därför din hjälp!

Vi önskar få genomföra en intervju med dig där frågor kring ämnet hem- och konsumentkunskap kommer att ställas. Frågorna kommer vara öppna och situationen blir mer lik ett samtal än en ren intervju. Samtalet kommer att spelas in för att underlätta vår bearbetning.

Du deltar frivilligt i undersökningen och har rätt att avbryta din medverkan när du vill. Du förblir anonym och informationen vi får kommer endast att användas i forskningsändamål.

Intervjun uppskattas ta mellan 20-25 minuter och självklart bjuder vi på fika. Tid och plats kan vi komma överens om gemensamt – vi är flexibla!

Vänligen,

Emilie von Knorring

Adress:XXXX

emilie.von_knorring.XXXX@student.uu.se

Telefon: XXX-XXXXXXX

Marcus Flood

Adress: XXXX

marcus.flood.XXXX@student.uu.se

Telefon: XXX-XXXXXXX

Handledare: Helena Elmeståhl

Institutionen för kostvetenskap, Uppsala

Telefon: XXX-XXXXXXX

Intervjuguide

Ämnet

1. Berätta vad hem- och konsumentkunskap är för dig?
2. Av vilka olika anledningar tror du att hk är ett ämne som vi har i skolan?
3. Vad känner du är det viktigaste att lära eleverna inom hk?
4. Hur skulle du definiera praktisk samt teoretisk undervisning?
5. Anser du att teori eller praktik i hkk-ämnet är mer viktigt än det andra?

Undervisningen

1. Upplever du att eleverna har några förväntningar på dig som hk-lärare? Om ja, vilka?
2. Anser du att elevernas förväntningar matchar utbudet av den undervisning du ”levererar”?
Beroende på svar, motivera varför.
3. Hur vet du som lärare att eleven har fått den kunskap han/hon behöver?

Strukturen

1. Hur ser din terminsplanering ut?
2. Hur har du tänkt när du gjort denna planering?
3. Vad har du att förhålla dig till när du gör din planering? (tid, ekonomi, lokal, elevgrupp, material, styrdokument)
4. Vilket är ditt sätt att kontrollera att eleverna klarar kunskapskraven?
5. Brukar du ta hänsyn till något särskilt när du planerar teoretisk undervisning?
6. Brukar du ta hänsyn till något särskilt när du planerar praktisk undervisning?

Avslutning

1. Vi börjar känna oss klara med våra frågor, är det någonting som du vill ta upp rörande teori och praktisk i hk-undervisningen?
2. Vi tackar så mycket för att du har ställt upp och hjälpt oss med ...

Reservfrågor

1. Finns det något särskilt synsätt du utgår ifrån när du undervisar? Om ja, kan du beskriva det i så fall?
2. Är det något område eller del du skulle vilja undervisa i men som av någon anledning inte går att göra?
3. Finns det något område i hk-ämnet som du tycker känns mindre/mer relevant än något annat?
4. Hur lägger du upp din undervisning för att eleverna ska klara kunskapskraven?
5. Hur lägger du upp din undervisning utifrån det centrala innehållet i kursplanen (mat, måltider och hälsa + konsumtion och ekonomi + miljö + livsstil)?